

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 220-400

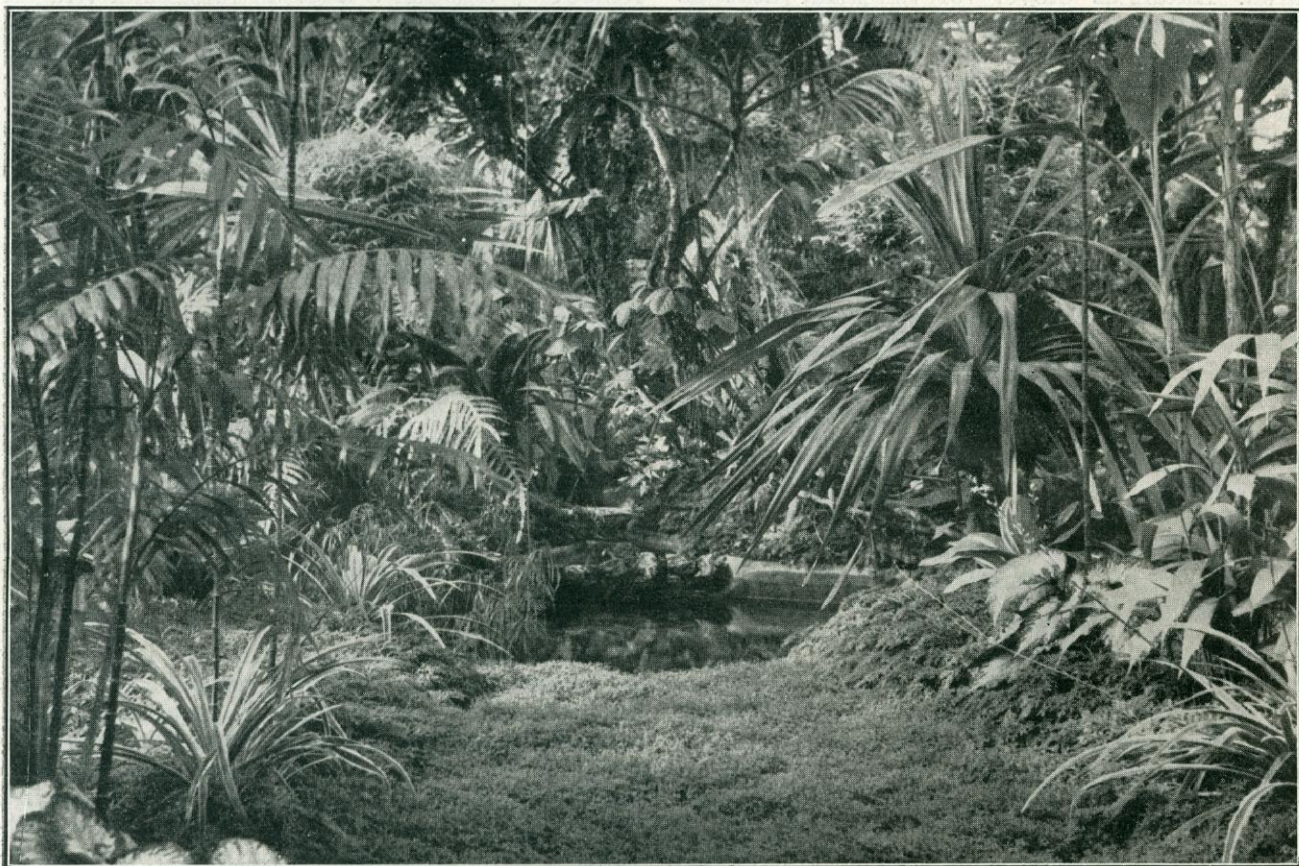
SZERKESZTI:
NADLER HERBERT
A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DÍJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXVIII. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

1942. MÁRCIUS

MELEGÉGÖVI NÖVÉNYVILÁG AZ ÁLLATKERTI PÁLMAHÁZBAN.

Az állatkerti V. fényképpályázaton vásárolt kép.

Dr. Erdélyi János felvétele.

TARTALOM:

Schweitzer József dr.: A kora tavasz virágai.

Borsodi László: Tavasz séták.

Eugen Eisenmann: Fekete emberek, fehér hegyek.

Rövid közlemények.

Könyvekről.

Állatkerti hírek.

A KORA TAVASZ VIRÁGAI.

Írta: Schweitzer József dr.

A még fűtött szoba ablakán bemosolyog a nap. Künn verőfényben fürdik a kert. A mindig élénk cinkék fürge mozdulatokkal enyelegnek és kergetik el egymást a madáretetőtől, meg a számukra kifüggesztett diókról. A növényvilág még téli álmát alussza. De sokáig már nem tarthat ez a kényyszerű nyugalom. A tél és a tavasz küzdelmében a hidegnek napról-napra hátrálnia kell. A Nap az égen egyre magasabbra kúszik és sugarai egyre jobban melegítenek. Minden jel arra vall, hogy a növényi életet olyan sokáig tétlenségre kárhoztató évszak véget ért. Hiábavaló minden erőlködés! Nincsen az a hatalom, amely a téli dermedtségből új életre ébredő természetnek ellenállhatna és élettevékenységét megakadályozhatná. Hatalmas erővel tör magának utat az ezernyi változatban megnyilvánuló élet. S mielőtt még a dudvák, a cserjék, a bokrok és a fák üde-zöld lombjukat a föld fölé teríthetnék, máris

virágdíszbe öltözött a festői görbeágú öreg mandulafa, az aranyfa össze-visszafonódott ágai pedig ívesen hajolnak le sárga virágtömegükkel a kerítés mellett. Kifeslettek a magnolia szép nagy bimbói is, a som (*Cornus*) csupasz ágai pedig sárgás virágokkal terhelték. A gyepszőnyegen a sáfrány (*Crocus*) sárga, fehér és világoslila kelyhei a sötétzöld fenyők alkotta háttérből szembetűnő élénken világítanak, valamint a fűben virító százszorszépek (*Bellis perennis*) is.

Egyik napról a másikra olyan töméntelen bimbó pattan ki a mandulafán (*Prunus amygdalus* — *Amygdalus communis*), hogy valóságos hatalmas virágcsookban gyönyörködünk. Milyen pompásan ékesíti a kertet különösen akkor, amikor az égbolt felhőtlen; ilyenkor a fínoman rózsaszínű virágok a kék háttérrel csodásan érvényesülnek. Ezt az Elő- és Közép-Ázsiában honos és onnan keletre és nyugatra elterjedt fát nálunk csak a melegebb vidékeken — ahol a szőlő is megéri — ültetik. Főképpen két változata ismeretes, az édes- és a keserűmandula. Az utóbbi az őszibarackfának legelterjedtebb és legalkalmasabb alánya. A Földközi-tenger környékének ezt az igen fontos növényét már az őszövetség is mint Palesztinának értékes gyümölcsfáját említi. *Homer*os még nem ismerte, vagy legalább is nem említette, de a VI. századbéli görögök előtt már nem új, sőt Attikában el is vadult. A rómaiak Kr. e. az I. században ültették és *Plinius* az édesmandulán felül már a keserűről is tudott. Az ókor orvosainak rendelvényein is mind a kétfajta mandula szerepel; a középkorban pedig *Nagy Károly* törvényeiben szintén megtaláljuk e növény nevét és ültetését ajánlja. Napjainkban a legtöbb mandulát Szicília, Apulia, Franciaország déli vidéke, Spanyolország, Marokkó és Afrika északi része termeli.

A mandula legkorábban virító fáink egyike. Virágai a barackkal egyidőben vagy igen sokszor a barackot néhány nappal megelőzve jelennek meg. Ilyenkor azután megindítója azoknak a tavaszi színváltozásoknak, amelyeknek különböző szépsége és pompája a minden évben megismétlődő és mégis mindig változatos természetben annyira lenyűgöző. A rózsafélék családjára jellemzően felépített és az ágakból oldalt egyesével vagy kettésével kinőtt virágait a hosszú tél után a méhek nagy örömmel fogadják. Szép verőfényes napokon a már messziről hallható méhzümmögés árulja el, hogy az első kínálkozó alkalmat nem szalasztják el és tömegesen lakmároznak a tavasz első terített asztalán.

Virágzás után kifejleszti az őszibarackéhoz hasonló, de tőlük megkülönböztethető lándzsás leveleit; levélnyelük hosszabb és mirigyes is, akárcsak a kopasz- és fűrészeszélű levelek.

Termése szeptember végén, október elején érik meg. Külső zöld héja bársonyosan molyhos, középső része száraz, élvezhetetlen, belső csontos héján kis gödröcskék vannak, vagy pedig sima. A legértékesebb a csonthéjon belül lévő mag; ez aszerint, hogy milyen fáról származik, az

A mandulafa (*Prunus amygdalus* — *Amygdalus communis*) virágzó ága. A szerző tollrajza.

Az aranyfa (*Forsythia suspensa*) virágos ága. A szerző tollrajza.

amygdalin nevű anyagtól édes vagy keserű. Ebben az amygdalinban a mérges kéksav is kimutatható. A keserűmandula tehát — nála kevésbé a többi csonthéjas gyümölcs is — mérges. Állítólag ötvenhatvan darab elfogyasztása halált is okozhat. Sütéssel vagy pörköléssel a mérget eltűnik, azért a keserűmandulát főképpen tésztákba teszik; papirosvékonyhájú változatát nyersen eszik. A keserűmandulából ütött olajat édes szeszes italok készítéséhez, szappanok szagosítására használják.

A mandulafának legismertebb válfaja a törékeny- vagy papírhéjú-mandulafa (*Amygdalis fragilis*). Ennek apróbb a virága, a levélfogakon mirigyek nincsenek és könnyen törő csonthéja barázdált. A törpemandulafa (*Amygdalis nana*) körülbelül másfélméter magas cserje, virágai vesszőszerű ágait tavasszal csomókban lepik el, azért igen szép díszfa. Termése kerülékalakú. Nemcsak Európában, hanem Szibériában is megtalálható.

A kert legszebb díszje, a töméntelen sok sárga virággal teli aranyfa (*Forsythia*), legtöbbször a

mandulával egyidőben ékeskedik. Különösen két faja gyakori nálunk; a csüngőágú (*Forsythia suspensa*) és a csak valamivel későbbben virító *Forsythia viridissima* felálló ágakkal. Mind a kettő Kínából került hozzánk.

A *Forsythia suspensa* különösen szép ilyenkor, kora tavasszal, amikor ívesen lehajló zöldessárga vagy vörösesbarna ágait egyesével, kettésével, sőt néha hatosával fakadó nagy, aranysárga virágai lepik el. Amint a kétméternyi magasságot is elérő cserje lecsüngő ágvégei a földet érintik, meggyökeresednek, az így keletkezett fiatal cserjék hasonló módon terjednek, úgyhogy ha ebben nem akadályozzuk meg, sűrű *Forsythia*-bozót alakul. Dugványozva szaporítjuk.

Három-négy centiméter széles nagy virágain a csészelevelek fordítottan tojásdad alakúak és hegyescsúcsúak. Harangalakú pártájának négy hosszú, keskeny karéja van; csak két porzója van és a termő bibéje az egyik virágban csak fele olyan hosszú, mint a porzó. A másikban pedig fordítva, a porzó fele olyan hosszú, mint a bibe. A virágélettanban ez a *heterostylia*-nak nevezett jelenség jól ismert a kankalin (*Primula*) virágjából és feladata az idegen megporzás megkönnyítése, amely a legeredményesebb akkor, amikor a rövid porzó virágpora a rövid bibére, a hosszú porzó virágpora pedig a hosszú bibére jut.

A *Forsythia viridissima* felegyenesedő ágain a kissé zöldessárga és gyéreb virágok egyidőben feslenek ki a levelekkel. A kettő, vagyis a lehajló- és a felegyenesedőszárú aranyfa kereszteződéséből egy középfa, a *Forsythia intermedia* keletkezett, ennek nagyon visszahajlott, világossárga szíromkaréjai és egyenként elhelyezkedő virágai vannak. Virágzási ideje is a két törzsalaké között van. Ugyancsak világossárga, de narancsszínűen csikozott az Albániában felfedezett és most már gyakran ültetett európai *Forsythia* virága.

A *Forsythia*-k nemcsak azért hálás díszcserjék, mert kora tavasszal először ők örvendeztetnek meg virágpompájukkal, hanem azért is, mert nyugalmi időszakuk letelte után igen könnyen virágzásra kényszeríthetők s ezért már télen díszíthetjük lakásunkat virággal. E célból novemberben nyesett ágait tíz-tizenkét órára körülbelül 30-35-fokos vízbe állítva, 15-18-fokos melegben tartjuk, mire tíz-tizenkét nap múlva virágozni kezdenek. Sőt január vagy február havában meleg fürdő nélkül, csak vízbe állítva, egyenletes

A mandulafa ágán a felhasadó termés. A szerző tollrajza.

hőmérsékletben is hajtanak. E jelenségek tárgyalása alkalmával még említést érdemel, hogy a meleg fürdő hatása hetekig lappang a növényekben. Ha például a megfűrésztött *Forsythia*-t téli hideg időben néhány hétre visszavisszük szabad levegőre, majd megint bevisszük a szobába, éppúgy viselkedik, mintha kint sem lett volna, hanem mindjárt a meleg helyiségben maradt volna.

Az embernek télen is öröme telik a virágzó növényben. Mégis különben hat ránk a virág tavasszal, a szabad természetben! Milyen gyönyörűség a hatalmas mandulafa sokezer halványrózsaszínű és az aranyfa megszámlálhatatlan sárga

virágjával. Milyen bájos a kétlevelű csillagvirág (*Scilla bifolia*), amint kedves kék fürtjeit az éltető tavaszi napfényben fűrésztli vagy a szerényen bókoló hóvirág (*Galanthus nivalis*) és a tavasz megérkezését hirdető még sok más növény. A rügyekben, hagymákban, gumókban és a földalatti egyéb szárazokban és magvakban szunnyadó élet megmozdul és kilép téli börtönéből. Bárhova nézünk, mindenütt feltámadás, mindenütt fékezhetetlen erővel új élet tör a világosságra. Sohasem tapasztalhatjuk annyira az élniakarást, mint most, tavasszal, az újjáéledő természet legfelségesebb megnyilatkozása idején.

TAVASZI SÉTÁK.

Írta: Borsodi László.

A hosszú álmok vége felé, egyik éjszaka fűre postások árasztják el a vidéket. Kürtjeik szavára felzúgnak a jegenyék. A rónák némaságán, erek nádasain az ébredés sóhajtása szalad végig.

Időnként meg-megkondul az erdők harangja, mintha távoli templomok Ávéra-hívogatója szállongna szelek szárnyán a hűvös levegőben.

Felserken álmából az anyaföld. Megdörzsöli szemét, egyet nyújtózik...

A fák, bokrok még olyanok, mint álomra-vetkőzésük idején voltak, de az ágak sudarain már a remények teljesülésének ígérete ragyog. A felkelő és a lenyugvó nap csodás színvegyületének mosolyából, az apró gyönyörűségek közül elsőnek az alázatos hóvirág cseppen a mohás kövek közé; utána hamarosan halmokon, völgyek fenekén a golyahír, az aranyvirág, a kék és a sárga sáfrány sokasága fürdik a harmatban. Néhány nappal később, mint formaruhába öltözött iskolás leánykák, sorra kerülnek az ibolyák.

Sarjadó legelők és vetések fölött pacsirta allélujáz. Az eke nyomán karsú ezüstszín madárka futkároz, a mi várva várt hírnökünk...

Valami édes nyugtalanság vesz erőt az erdő muzsikusain is. A nálunk telelők naponta bekalandozzák lakóhelyük tájait. Elfújnak egy-egy nótát, aztán továbblibbennek. Majd rendre érkeznek az őszi vándorok is. Hazahajtja őket az életet szorongató nagy érzés örök törvénye.

*

1941. március 8. Udvarunk sarkában bepillérett az esővíz. De a keleti égbolton tisztán aranylik a napsugár. Már pedig ha reggel nincs felhő a nap előtt, derűs idő várható. Meg aztán a derűvel egy kis meleg is jár...

Az Egedre indulok. Évtizedekig ez volt első tavaszi kirándulásom. A meleg verőkben nyílnak a kikelet első virágai, s ott szoktak jelentkezni az első szalonkák.

1/210-kor már künn is vagyok. A másképp is gyanús délkeleti szél arra indít, hogy a kényelmes ösvényen mentől magasabbra kapaszkodjam s onnét a széllel szemben igazgassam keresésre fiatal kutyámat. No meg ilyen tiszta időben lelát az ember a Tiszáig s elandalog a Nagy-Alföld kenyértermő rónaságán. A máskor remek körkép szomorúsággal tölt el; rétek, szántóföldek sokszázezer holdját árvíz borítja.

Huszonöt perc múltán már az Eged-gerinc délkeleti legmagasabb pontjáról — pipafüst mellett! — hol a

távoli síkság tengerét bámulom, hol közeli szomszédságom köves világának csodálatába mélyedek.

A Bükknek ez a hatalmas előhegy nyugat felől csonkakúpnak tetszik, mintha valami óriás... nyakastól szelte volna le kalapját. Évezredekkel ezelőtt elemek szörnyű harca folyhatott ott le. Találni rajta olyan tölcserkatlanokat, amelyeket elképzeltetlen erők hagytak ott a következő korok csodálatára.

Helyenként nyolc-tíz méter átmérőjű mészkő- és bazaltcsiklák laposodnak egymás mellett. Másutt hasonló tömegek élükre fordítva meredeznek az égnek. És mindegyiken tengeri csigák, kagylók, meg szárazföldi emlősök maradványainak lenyomata látható.

A hegyváll lefelészeldülésével, szakadozott sorokban, délnek nyúló kőgátak, vöröslávaárkok követik egymást. Valamennyi csipkével, galagonyával, kökénnyel, erdei szederindával és szemercével benöve.

Kisfélőrai pihenő után a magas verőoldalon fordulok vagy kettőt. Tölgyek, gyertyánok sudarait hajtogatja a zúgó szél. Ott nincs mit keresni. Visszatérek a kőgátak és a lávaárkok szélmentes közeire. Ezekben a sokatígérő helyeken sem találtam cinkénél, sármánynál, rigónál egyebet.

1/21-kor a hegyváll középtáján tarisznyát bontottam s egy legallyalt tölgy lombos ágaiból kényelmes tanyát verve, ebédhez fogtam. Ahogy ebéd utáni pipámat féloldalt dölve füstölöm, egyszerre sötétség vesz körül s olyan hófergeteg támad, hogy alig érkezem egy közeli kunyhószőrün ágaskodó kőpad védelme alá menekülni.

Tíz perc alatt kétujjnyi lucskos hó borított mindent. De a hamar jött zímankó... hamar elment. Kisütött a nap. Hanem a tölgy-, bükk-, gyertyánbokrok vörösfakó lombja hóharmat alatt roskadozik, s merő lucskos a tisztások fűvese is. De hát nem vagyunk cukorból...

Nekivágunk a kisholdnyi, majdnem lapos hegyvállnak. Harmadik fordulóján egy magas magtölgy bozotos aljába húz a »Fickó«, majd szórét borzolva megáll. Biztos helyzetbe igazodom, aztán egy öklömnyi követ sújtok orra irányára elé. A kő zuhanására egy fiatal szarvastehén robajlik el, kutyám meg szűkülve rohan hozzám... Nem zsákkal ijesztették. Öt percre került, amíg újra keresésnek bátorodott.

Alig negyedik kanyarodóján megint szimatot kap; szabályosan nyúlik egy bükk-surjánosba. — No, itt van az első, — önt el az öröm forrósága... Számítgatom lövésem irányának eshetőségeit s botomat a surjánba vágom. Szalonka helyett fácántyúk suhogott fel előttünk.

Ezen az ígéretes területen még két őzfekest találtam, egyebet semmit.

Indulunk a délnekjelző legközelebbi s talán leg-hosszabb kőgát felé. Ha van ezen a vidéken egyetlen »szálláscsináló«, az csak ott lehet.

Messziről ajándékosan-könnyűnek látszik a gát járása, de közeli valóságában irdatlan köves túskebozót. Másfélórai bujkálásunk alatt a »Fickó« sárga kabátja vértől piroslik, s vérzik két lába is. Már csak nyomomban kornyadoz, ha pedig megállok, lefekszik. De igazi ágról-szakadt vagyok magam is. Orrom, fülem, kezem... csupa seb. Viharvert nadrágom eleje s két szárának külseje cafatokban lóg. Még kesztyűs kezemből is csepeg a vér.

Itt-ott csoportos kőkörcsinek, mint játékos leánykák csodálkoznak reánk. Mosolyogva... bizonyára ezt susog-ják egymásnak:

— Elment ezeknek a sütnivalójuk... Másképp nem szaggattatnák, szurkáltatnák itt magukat.

Megcsalt a korareggeli napfény, s szalonkát sem találtam. Hazafelé, a szőlők között, kétszer kergetett záporos zivatar egy-egy kunyhó alá. A városban meg hideg szél csapkodott havat a szemembe kapunkig. A konyhában előbb az elgémberedett »Fickó« véresvízes gúnyját dörzsöltem szárazra, azután magam is ruhát cseréltem. Rövid vacsorám végeztén egy órába került, amíg szétszedett puskámat megtisztogattam.

Sokszor igazuk van a gúnyosan mosolygó virágleány-káknak...

*

Március 16-ától április 1-éig hét alkalommal kerestem össze felnémeti bérederőket, a Pirittyót s a vele általelles érseki uradalmi Villó-bércet. Néhanapján ilyenkor tizenöt-húsz szalonkát leltem azon a tájon. Tavaly 19-én láttam egyet messziről. Azt is gallyszedő asszonyok verték fel.

Két órahosszatt kutattam leszállásának irányát... hiába. Ez az erdőréz tavaly valahogyan kimaradt a vonulás irányából.

Egy-egy virágcsokor volt hét egésznapos kirándulásom zsákmánya. Pedig ugyancsak rászolgáltam fáradozásom jutalmára; hol bőrigázva, hol fagyosan vergődünk haza.

Belényugodtam sorsomba. Elhatároztam, hogy a szép madarak keresését októberre hagyom... Délelőtti munkám közben sokszor elmosolyodtam. Az a hagyományos heringfej jutott eszembe, amellyel a szerencsésebb nimródok szoktak kedveskedni azoknak a vadászoknak, akik nem lőttek szalonkát.

Még egy reménységem volt. Egyik februárvégi disznóvadászaton a pusztaszőlőskei érseki uradalom főerdésze ígérte, hogy noszvaji bérterületén szívesen lát vendégül az évad derekán. Komoly, szavatartó embernek ismerem. De már áprilist írunk... Talán beteg, vagy mint tartalékos főhadnagyot katonai szolgálatra rendelték be...?

Kellemesen csalódtam. Április 4-én azzal köszönt be hozzám, hogy délután 3 óráig elvégzi hivatalos és kevés saját dolgát, akkorra legyenek készen.

— Kevesebb a szalonka — mondotta — mint máskor, de a noszvaji vágásokban majdsak összeszedünk néhányat. Hozzon bátyám néhány golyót is, mert disznóval is találkozhatunk.

Hajszálíg pontos volt az én kétszeres gazdám; 1/24-kor már udvarán állt meg gépkocsija, 4 órakor meg az ígéretes helyén bújunk ki másodszer belőle. Az idő kevés jóval bíztatott. A nyári hőségen a nagy szél is alig enyhített valamit. A szebbnél-szebb, válto-

zatos terepen gazdám s a velünk járó, szintén puskás erdőőr előtt kelt egy-egy szalonka messziről. Egyikre sem tudtak puskázni.

1/6 körül visszafordultunk esti leshelyünk felé. Elsőnek egy harmadévi ritkítás bokrosát fogtuk el, egymástól 35—40 lépés távolságban. Felül az erdőőr, én középen kutyámmal, barátom alul. Egyszer csak a felső puska csattan. A szalonka 40—45 lépésre nyilalt derékszögben lefelé s jobbsővem tizenkettes serétjére nagy ívben egy magas, lombos fiatal tölgyesbe szakadt.

Örömmel indítom keresésre Fickót. Csupa tűz, csupa igyekezet, de a leesés helyét nem is jelzi. Háromszor is visszaparancsolom. Semmit nem érez.

— Csak egy eset lehetséges — méltatlankodom távolabb álló két társam felé — hogy a szalonka fennakadt valamelyik fán.

— Igaza van bátyámnak. Amikor puskázott, éppen pihent a szél — szólt vissza barátom — s még azt is tisztán hallottam, hogy a leesett madár a harasztot megütötte.

Sorra kezdtük vizsgálni a tölgyest. Nemsokára fejem fölött látta meg az erdőőr a gallyak közé szorult szép madarat. Olyan magasan volt, hogy puskám csövével sem értem el. Amikor emberünk egy mogyoróvesszővel lepiskálta, a kutya boldogan vette fel és olyan büszkén ült elém, mintha mindennek ő lett volna az oka.

Tehát megmentődött Fickó orrának a becsülete, nomeg az enyém is...

A szél húzás alatt el-elhalkult, hol újra bömbölt. Hárman összesen tizenegy szalonkát láttunk — hallottunk. Gazdám sikerített egyet. Én nem jutottam lövéshez.

*

Másnap reggel 9-kor már megint künn voltunk. A terep talán még ígéretesebb. De éjjel erőt gyűjtött a szél, viharra erősödött. Első pásztánkban a könnyebb-járású völgyfenéken haladtam kifelé, barátom meg emberével fölöttem jobbra, a köves árnyék bokrosán. Ők hat szalonkát láttak befelé repülni. Ezekből az egyik két-toronymagasságban evezett át fölöttem, a másik pedig földszint mellett sűjtött a völgyön visszafelé. Mire utána tudtam fordulni, színe 60 lépésre olvadt a fakó harasztba. Kár volt a töltényért.

Nyolc-tíz perc múltán más szerencsem akadt. Két őz, előttem 20 lépésre ugrott át az általelleses verőnek. A remek bak 30 lépésre, két bokor között megállt. A tizenkettes sörétet kicseréltem a disznónak szánt golyóval és kétszer lapockán lőttem... Amilyen szerencsétlen flótás vagyok, egy hónappal később bizonyára nem állt volna meg.

Délután 1/22-ig még három szalonkát találtunk. Egyikre sem tudtunk puskázni. Láttunk két magányos, egy helyen pedig nagy csapat szarvasbikát. Helyenként meg egész ibolyaerdőt s a kikelet sok más gyönyörűségét.

*

Hálásan sóhajtok fel a sorsunkat intéző jó Istenhez. Iszen, ahogy Ivády birka Gergelyként »nem muszáj mindég pipázni« (ezt akkor mondta, amikor a nagy szélben utolsó szál »masináját« is elgújtotta, anélkül, hogy egy szippantás füstöz jutott volna), minden szalonkát sem muszáj meglőni...

Igaz, az én »masinám« három híjával mind megmaradt. Meg aztán a hatvanötödik tavaszi bokrászás sem gyerek-játék, hanem a Mindenható kifürkészhetetlen kegyelmének imádságos hála kötelező ajándéka.

FEKETE EMBEREK, FEHÉR HEGYEK.

Írta : Eugen Eisenmann.

(Tizenkettedik folytatás.)

Szándékunk még a Speke-csoportot megmászni és ott fényképes méréseket végezni. Buzgó tudósaink a háromszögelési háló megszerkesztésével és a készülő térképekhez szükséges mérésekkel és fényképezéssel sokat fáradsz. Engedjük szóhoz jutni szakemberünket, *Stump* okleveles mérnököt : »A Ruvenzori környékén a terepmunkának gyakran igen nagy akadálya volt. A háromszögelési háló kitévése céljából fáradságos hegymászásra volt szükség. A sűrű növényzettel borított igen meredek oldalfalaktól körülzárt havasi teknők valamikor jégárak voltak ; gyakran baltával, bárdal kellett rajtuk át ösvényt vágnunk. Ezért néha ugyancsak törtük fejünket, hogyan juthatnánk el bizonyos helyre, amelyet kiszögelési pontnak választottunk. Ha azután szerencsésen sikerült alkalmas helyet találnunk, rögtön nekiláttunk a munkának, ha csak közben a túlsó hegyoldal ködbe nem rejtőzött, ami, sajnos, többnyire bekövetkezett. Sátorunkat lehetőleg a munkahely közelében állítottuk fel, mert e bajos körülmények között esetleg napok teltek volna el, amíg mindent összehordunk, ami a kiindulási vonal kijelöléséhez kellett. A legtöbb felvétel reggel 6 és 9 óra vagy délután 16 és 18 óra között készült, mert a látási viszonyok és az időjárás a napnak ebben a szakában volt a legkedvezőbb. Ilyen módon mértük fel a Ruvenzori hóval és jéggel borított részének 75%-át. Az elmaradt Emin- és Gessi-csoportot már nem tudtuk felmérni, mert az időjárás ottlétünk végefelé annyira megromlott, hogy további munkálatokra gondolnunk sem lehetett.«

Csapatunk tehát ismét a 4200 méter magas Stuhlmann-nyereg felé tart. A nyergen túl nem

messze sátoztunk. A tábori élet varázsa félig korhadt fatörzsek bűdös füstjével, a védekezést ellene meghiusító szél háromszori irányváltoztatásával és szemünk könnyezésével kezdődik.

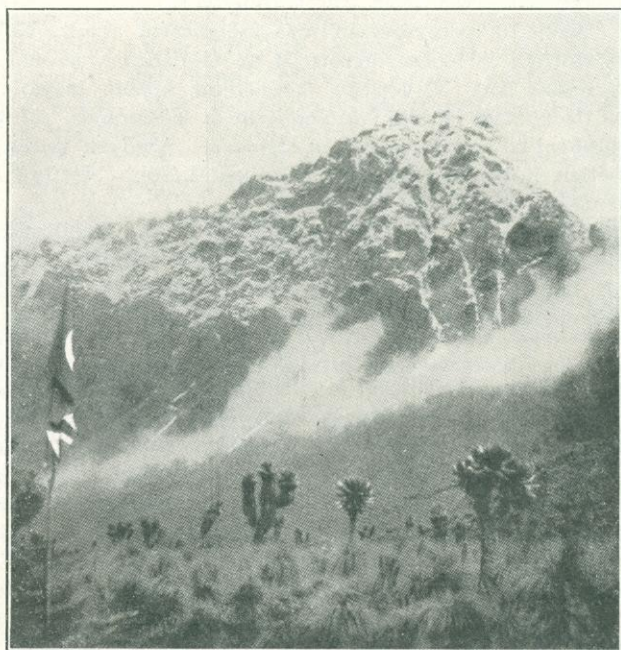
A kirándulás befejezése után odalent, a völgyben a zenekar vidám táncra perdít.

Megcsodáljuk a Stanley-tömb északkeleti falát, de, mint rendesen, csak alsó részét látjuk, felső részét ugyanis sűrű felhők burkolják. Az a terünk, hogy hárman átkelünk a Speke-csoporton, majd a főtáborból élelmiszert hozunk és a Gessi-csoportban felkeressük két felmérő társunkat.

Március elsején korán reggel szép az idő és a tiszta látási viszonyokat fényképezésre használom. Tíz óra tájt elhagyjuk a még füstölő tábor-tüzet. A hegyoldalakon néhány száz méternyire küzdelmesen feljebb törtetünk ; feketéink a bárdokkal keskeny ösvényt vágnak. Ezúttal jól működnek. Ám az ég meglepően gyorsan beborul, förtelmes zivatar zúdul ránk. Seholy semmi oltalom! Kabátunkat magunkra borítva, üldögélünk hátizsákunkon ; néhány teherhordónk sebtiben senecio-törzsekből valami kezdetleges tetőt ácsolt össze. Zuhog a zápor, mintha dézsából öntenék, zeng az ég és villámlik. De ennél rosszabb is következik. Egy óra múltán az eső jégesővé és havazássá változik. Az ég csaknem fekete, továbbmenésre gondolnunk sem lehet.

A szegény fekete fickók számára a hideg már elviselhetetlen, a menetelés folytatása aligha sikerülne megfagyás nélkül. Bajtársaimmal tanácskozom és kemény elhatározással mondjuk ki a jelszót : — Vissza!

Teherhordóink mezítláb gázolnak a frissen hullott hóban. A fehérre behavazott melegégyővi

A főtábor előtt a mocsaras rét a Baker északi faláig terjed.

növények sajátságosan hatnak. A négerek minden erejükkel küzdenek; a földre roskadnak, véresre sebzik karjukat, lábukat, mégis megint felkapják terhüket és rendületlenül sietnek tovább. Ezek a mi »fekete tigriseink«!

Már esteledik, amikor bevonulunk a behavazott főttáborba. A csapat felette küzdelmes visszavonulása emberi és anyagi veszteség nélkül sikerült.

Március 2. »Gyalázatos idő« olvasható a naplóban. Még egyre havazik, a tervezett indulást el kell halasztanunk. Múlnak a napok, de az idő nem javul.

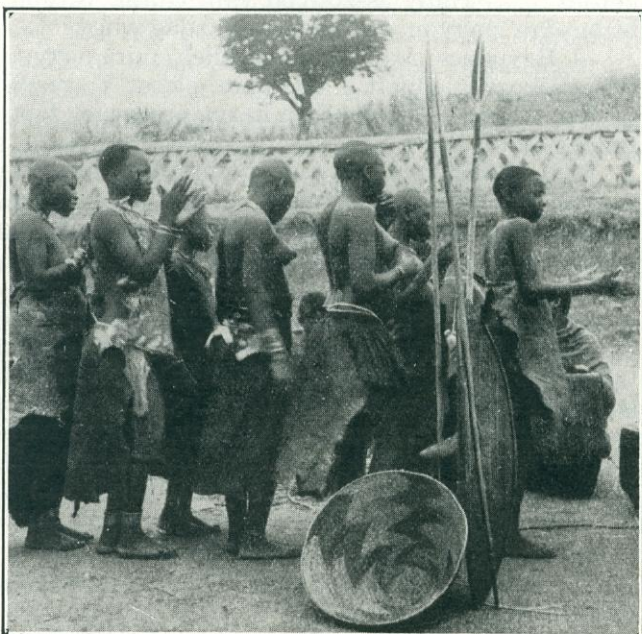
Március 7. Szakadatlanul esik, időnként hóval vegyesen. A sátraktól öt méternyire a talaj annyira elposványosodott, hogy nem lehet rajta járni. Éjjel-nappal a sátorban heverünk. A nedvességmérő 95-99 viszonylagos nedvességet jelez. Ennél nagyobb nedvesség már aligha lehetséges. Ezt tartalék fehérneműnkön és hangulatunkon is tapasztaljuk.

Március 9. Az ázott szürke függöny még egyre sátraink előtt feszül. Csaknem egyfolytában esik. A közeli patak fenyegetően duzzad. Ha az ár még tíz centimétert emelkedik, elsodorja a sátrakat. *Konne* gátat épít, de hiába fárad, mert már a hegymászók és a tudósok sátra között is felbugyan egy kis patak.

Teherhordóink már nem mutatkoznak. Sziklaereszek alatt kuporognak és hatalmas tüzeket raktak. Barátságatlan helyzetünk nekünk, fehéreknek is kényelmetlen, mindnyájan didergünk és köszvényes fájdalmakról, köhögésről, torokfájásról panaszkodunk. A hőmérséklet állandóan a fagypont körül ingadozik. A Ruvenzori csak most érezteti velünk gyilkos éghajlatát *Kibic*, *Theo* és *Konne* az elképzelhető legrosszabb idő ellenére egy kétségbeesett második előrenyomulást kockáztat meg a Speke felé. A havas erdőben a négerek visszafordulnak, erre a terheket ők veszik hátukra és ballagnak tovább. Jégcsappá vált

Énekelve járnak körbe a dobosok körül és meztláb órákhosszatt tapossák a kemény földet.

Az asszonyok az ünnepélyhelye körül lépkednek körbe.

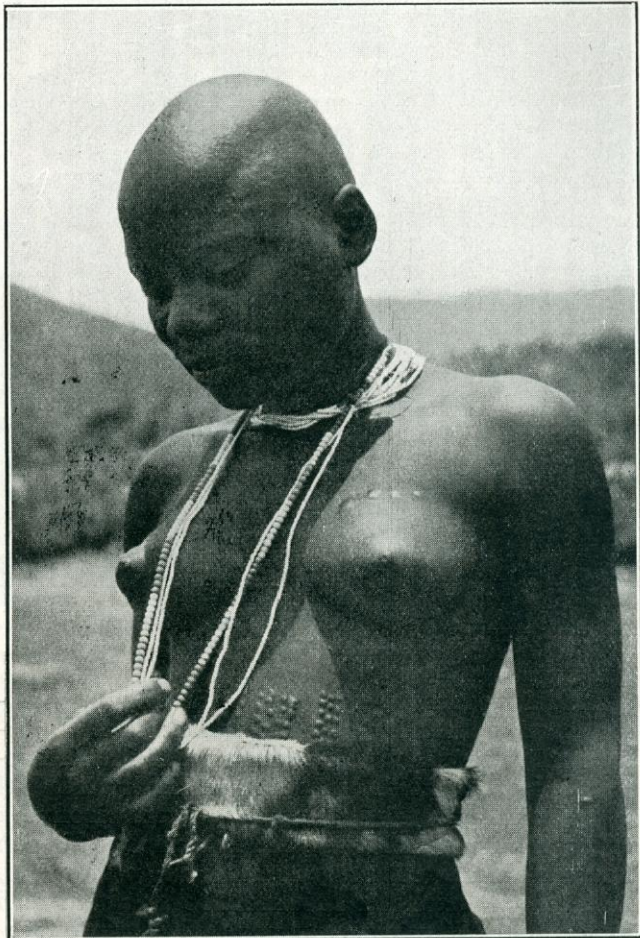
szakállal, csontkeményre fagyott ruhában, gyakran combig belesüppedve, törtetnek előre a jégáron. Elkéseredetten küzdenek köddel, hófergeteggel, jégtorlaszokkal és a maguk kimerültségével és fel akarnak jutni a csúcsra. Igen bizony, a csúcsra, különösen *Konne*, akinek felmérés közben kevés alkalma volt hegyormokat megostromolni. A természet azonban hatalmasabb a három férfi akaratánál. Kénytelenek lemondani és szinte megjegesedve, holtfáradtan, letörve érkeznek vissza a főttáborba. Így búcsúzunk a Ruvenzoritól!

Több áldozatkészségnek vagy a várakozásnak nem lenne értelme. Úgy vélem, kötelességem a dolognak véget vetni és az egész legénységet lehetőleg egészségesen visszavezetni a völgybe. *Kibic* összetoborozza a teherhordókat — a négerek fele, akárcsak a mi kis csapatunké, harc képtelen — és közli velük, hogy visszafordulunk. Hej, micsoda fülsiketítő ujjongás tör ki belőlük! Vissza, az otthon várakozó asszonyokhoz, a kunyhók oltalmába, a völgybe, ahol a napsugár éltet!

Súlyosan megterhelve indulunk útnak. A derék négerek személyenként akár 40 kilót is elhordanak gypjas fejkön. Minden lépésükkel mélyen a mocsárba süppednek és csak nagy erőlködés árán tudnak belőle kiszabadulni. Sokan elvágódnak és nekünk kell őket talpra állítani, majd terhüket fejükre rakni.

A csapat nemsokára szétnyúlik és felbomlik. Három bajtársunk teherhordókkal és sátrakkal előresiet, hogy a feljövet már használt tanyázóhelyen tábort üssön. *Theo*-val hátul maradok, hogy a többi feketének segítsünk. Fele úton ránk este-

ledik. Mocsárban tölteni az éjszakát! Bőrig ázva, combig az iszaptól lucskosan és nincsen takarónk, sem hálósákunk. Tehát el kell érnünk a sátrakat! Világítás híján tapogatódzva, botladozunk a vak sötéttségben, pocsolnyákba pottyanunk és a tapadó sárban gázolunk. Útközben felszedünk két kidúlt teherhordót és segítünk nekik a cipelésben. Csuronvizesen érkezünk a sátrakhoz. A hálósákok és a

Ünnepi szépségkirálynő.

derékaljak szerencsénkre ott vannak, csak az élelmiszeres ládák hiányoznak; bele kell nyugodnunk, hogy egy éjjel koplalunk. Csak öt teherhordó van velünk, a többi bizonyára valahol a mocsárban tűz mellett éjszakázik.

Délre jár az idő, mire mind elővánszorog. Valamerre ki kell szabadulnunk, hogy ne rekedjünk a mocsárban. Elosztjuk tehát a terheket, fele holminkat sziklák tövébe rejtjük. Teherhordóink ezért majd külön eljönnek, mialatt a völgyben a hazautazásra készülődünk.

A négerek hálása a könnyítésért és a poggyász felével kifogástalanul menetelnek. Egyesült erővel átvégődünk az ismert őserdőn, átgázolunk megduzzadt hegyipatakok rohanó árján és jól ismert pihenőhelyeken alszunk. Napról-napra közelebb jutunk Bugoyehez. Közelebb Bugoyehez és a napsütéshez!

Hetekkel ezelőtt ruganyosan, friss erővel és nagy tettekre vágyva mentünk hegynek. Most fáradtan, erőtlenül és beteg vonulunk völgynek.

A Ruvenzori kiszívta csontjainkból az erőt, mégsem szeretné egyikünk sem az elmúlt hónapokat és heteket nélkülözni. Soha!

Erősen felfegyverkezve, emberrel és állattal szemben bizalmatlanul, jöttünk ide, ma pedig magányosan, elkülönítve, fegyver nélkül vándorolunk az őserdőn át. Már ismerjük veszedelmeit, helyesen tudjuk őket megítélni és védekezni tudunk ellenük és a feketék, a vademberek egyrésze között és köztünk csaknem bajtársi viszony alakult ki, hiszen napokig együtt küzdöttünk, törtettünk minden akadályon át.

Bugoyeban süt a nap, verőfény ragyog a tájon. A faluban nagy az izgalom. A dobok tompa hangja egész nap a szélrózsa minden irányában hirdeti megérkezésünket. Jövetelünk nagy esemény Uganda csendes erdősegeiben.

Lefogyva, megtépázva, rongyosan vonulunk be március 14-én a faluba. És egyszerre minden megváltozott! Birkát öletünk és mohón faljuk a friss húst bármi hozzávaló nélkül, annyira megehezünk rá.

Bugoyeban ünnepel a nép. Issza a pombet, a magakészítette sört. Az asszonyok az egyhangú dobpergésre órákig táncolnak körbe, mezítelen lábukkal ütemesen topognak és énekelnek. És mindenki boldog!

Örömünkbe a közeli válás csendes bánata vegyül. *Kibic* mindent, ami nélkülözhető, elcserél pajzsokért, dárdákért és késekért. A feketék bolondulnak zárható bádogládáinkért. Nem baj, ha az új tulajdonos a kulcsot, hogy el ne veszítse, beleteszi a ládába s a zárat rákattantja! Mert a fehér úr ezt előrelátta és a tartalékkulccsal a ládát megint kinyitja.

Teherhordóinkat megérkezésünk után néhány napig mintha a föld nyelte volna el. Hiszen tudjuk, hogy asszonyaiknál vannak, rendszerint mind-egyiknek több asszonya van. Ezenfelül újabb fekete szépségek körül settenkednek, hogy munkabérüket foglalóképen lefizethessék értük.

Munduki barátunk egy alkalommal megkérdez: — Hány asszonyod van, Uram, otthon, bizonyára nagyon sok, hiszen gazdag vagy?

— Egy sincs, *Munduki* — felelek, mire nagyon elcsodálkozva felkiált: — Uram, akkor Te mégis szegény vagy! — Alighanem hazug embernek tart. Boldog *Munduki*!

Mialatt négereink elmaradt poggyászuikat elhozzák, küldöncünk útnak indul, hogy teher szállító gépkocsit rendeljen számunkra és afrikai kalandunk a gép zakatolásával ér véget.

Gépkocsi... vonat... hajó... úgy hat ránk, mintha álomból ébrednénk. Európai fuvallat száll Afrika fölött, a vadság, az eredetiség, a hamisítatlanság elsüllyedt mögöttünk. Elsüllyedt, de felejtethetlen marad. Kinyílt szívünkben megmarad Afrika emlékeztető néhány kép: a napsütötte föld és a gőzölgő őserdők, fekete emberek és fehér hegyek. (Folytatjuk.)

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Atkás élelmiszerek. Manapság a magánháztartásokat, legalább is a nagyvárosiak javarészét, de még az élelmiszerkereskedőket sem igen fenyegeti az a veszély, hogy élelmiszertartalékuk megatkásodik. Mégpedig azért nem, mert ilyen tartalékuk nincsen. Legfeljebb a gonoszszándékú élelmiszerfejtegetők járhatják meg, de ők meg is érdemlik. Ez is afféle nemleges öröm, mint a mai kornak annyi sok más nemleges öröme. Mert akárhányszor szinte megnyugodva sóhajunk fel: — de jó, hogy nincsen fölös élelmiszerkészletünk, legalább nem romlik, nem atkásodik meg.

Pedig amikor bőségesen van élelmiszerkészletünk, elég gyakran megesik, hogy az atkák óriási tömege lep el bizonyos élelmiszereket, elsősorban malomipari termékeket, nevezetesen lisztet, darcét, darát, azonkívül szárított húst, sajtot, aszalt és szárított gyümölcsöt, különféle gyümölcszúvakat, de burgonyán, mákon, ecetágyon, élesztőn is szívesen megtelepszének, sőt mustban, édesborokban is találtak már atkákat.

Amikor élelmiszerünk csak gyanús, vagyis amikor még kevés atka van rajta, jelenlétüket kézinagyítóval, de még inkább göröcsővel ellenőrizhetjük, tömegesebb elszaporodásukat azonban már pusztaszemmel is felismerhetjük abban az atkapornak nevezett fehéres poros bevonatban, amely az élelmiszer felületét és az élelmiszert befogadó ládák, rekeszek falát borítja. Az atkapor az atkák ürülékéből, levedlett bőréből, hullájából gyűlik össze. A malomipari termékek atkás voltát kellemetlen, dohos szaguk is elárulja; ez a szag súlyosabb atkásodás esetén émelyítően édeszagú, mézszagú, sőt egérvizeletre, romlott sajtra emlékeztető lehet.

Hogy valamely élelmiszerben vannak-e atkák, az úgynevezett atkapróbával szokták megállapítani. Az atkapróba azonban igazán csak akkor eredményes, ha az élelmiszert aránylag már sok atka lepte el. A malomipari termékekben, például a lisztben élő lisztatka (*Tyroglyphus farinae*) kimutatására kevés lisztet fehér porüvegbe tesznek, üttögetéssel jól összetömörítik és felületét elsimítják. Hosszabb nyugalmi állapot után az üveg fala mögött, azonkívül a liszt felületén láthatóvá válnak az atkák járatai. Egy másik eljárás szerint a vizsgálandó lisztet papirosra egyenesen széttergetik és üveglappal lefedik. Minthogy az atkák a liszt felületére igyekeznek, néhány óra múlva az üveglap alatt finom barázdák mutatkoznak; ezek nem egyebek, mint az atkák járatai. Darából, darcából viszont kis gúlákat készítenek; ha atkás a dara, a gúla oldaláról állandóan peregnek le egyes szemek a gúla tövéhez, sőt, túlságos atkásodás esetén a gúla szinte összeomlik. Egyéb nagyobb- és magtörődeket pedig megvizsgálás céljából hengerüvegbe töltenek, a hengerüveg egyik oldalát azután jól és tartósan megvilágítják; erre az atkák a megvilágított oldalon gyűlnek össze. Az atkagyánús gyümölcsíz ellenőrzésének az a módja, hogy kevés ízt edényben egy kis vízzel jól összekevernek, miközben az egészet hatvan-hetven fokra melegítik. Ha vannak az ízben atkák, a víz színére emelkednek.

Vannak bizonyos élelmiszerekre jellemző atkák, például a már említett lisztatka, a cukor- vagy gyümölcsatkák (*Glycyphagus*), a sajtatka (*Tyroglyphus casei*) és még mások. Megemlíthetjük, hogy bizonyos sajtfeleségeket mesterségesen fertőznek meg atkákkal. Ilyen atkás

sajtokat főképpen a németországi Altenburgban és környékén, Franciaország egyes vidékein és Hollandia nyugati részein gyártanak, rendszeresen sovány tehéntúróból. A mintegy ujnyivastag kész sajtadarabkákat atkamentesítet tartalmazó cserépfazekakba vagy külön erre a célra készült sajtládákba teszik és átengedik az atkásodásnak, ez körülbelül négy-hat hétig tart. A kész atkás sajtokat kis darabkákból vajaskenyérrel csemegeként szokták fogyasztani. Ízük meglehetősen csípős, savanykás, ínycsiklandozó, az inyencek különleges illatukat is dicsérik.

A legtöbb élelmiszeren azonban különböző atkafajok éllhetnek együtt és tömeges megjelenésüknek káros hatása van, mert nagy értékeket pusztíthatnak el; ez ellen az éléstárak és raktárak és bennük a tartályok, rekeszek állandó tisztántartásával, az élelmiszer hűvös, száraz, szellős helyen tartásával, helyes kezelésével lehet és kell védekezni. A túlságosan atkás, tehát romlott élelmiszerek ugyanis az ember egészségére is ártalmasak; élvezetük gyomor- és bélhurut, ideges, lázas, valamint gyulladással megbetegedések okozója lehet. Atkás élelmiszerekkel foglalatossá váló egyének, kereskedők, malommunkások, gabonaszakolók, pékek pedig a bőrükre kerülő atkák révén alkalomadtán bőrgyulladást, viszketéssel járó bőrkiütést — szatócsrühöt, pékrühöt — kaphatnak. Atkás takarmány viszont a sertések, a lovak és más állatok légjárataiban jelentkező gyulladásoknak, sőt akárhányszor hascsikarásnak — kólikának — lehet okozója. Mindezek az okok megkövetelik, hogy atkás élelmiszerek ne kerüljenek forgalomba.

Szalay László dr.

KÖNYVEKRŐL

Örösi Pál Zoltán: *Méhellenségek és a köpü állatvilága.* 8°, 1—163 oldal, 19 szövegrajz és XVI tábla műmelléklet. Az Országos Magyar Méhészeti Egyesület kiadása. Budapest, 1939.

Sajnálatomra csak most került kezembe ez a nagyon sikerült, hasznos, szép könyv. Szerzőjének neve különben nemcsak az itthoni, hanem a külföldi, elsősorban német méhészkörökben is jól ismert, hiszen tanulmányai során éveket töltött Németországban.

A szerző a tárgykör alapos ismeretével fogott munkája megírásához, Ebben elég biztosíték számunkra az, hogy a »Méhészet« című szaklap méhbetegségeket és méhellenségeket tárgyaló rovatát tizenhat esztendő óta vezeti. Mi sem természetesebb, minthogy a másfélévtizedes szorgalmas és rendszeres munka gyümölcse — a természet minden barátjának öröme — szépen megérett.

Örösi Pál Zoltán könyve jóval több az olyan szakkönyvnél, amely szorosan körülhatárolt céllal, ennél fogva aránylag kevés olvasó érdeklődésének kielégítésére jelenik meg. Már a könyv címe is elárulja, hogy nem csupán méhellenségekről szól. Mert téves ám az az eddig sokfelé elterjedt felfogás, hogy a kaptárba valamely okból bejutott »idegen« állat mind méhellenség. Mert a méhész akárhányszor egyes véletlenül betévedt kis állatokra bukkanhat és ezek ártatlanul keverednek gyanúba.

Különben maga a szerző azzal a vallomással vezeti be könyvét, hogy a méhellenség kérdésben még ma is bőven van homályos és vitás pont. Ugyanazt tapasztalta,

mint mindenki, aki balhiedelmek ellen hadakozik; a meggyökeresedett koholmány hihetetlenül szívós, szinte kiírthatatlan. A sok példa közül csak a közönséges méhészbogárra (*Trichodes apiarius*) hivatkozunk. Erről a hasznos kis ragadozóról máig minden tankönyv megjegyzi, hogy veszedelmes méhpusztító. S ebben az esetben vajjon mi lehet az ok? Bizonyára csak a téves és megtévesztő régi elnevezés. Méhfarkasnak is nevezik, biztos tehát, hogy gyilkolja a méheket... okoskodik mindenki. Pedig hát téved mindenki!

Világosan és áttekinthetően szól a szerző a köpü állatvilágáról. A különféle hangyák, darazsak, pókok, nünükék, legyek, atkák, nagy- és molypillék, poloskák, csótányok és más gerinctelen állatok életmódját dióhéjban, de valóban érdekesen ismerteti. Ennek az a magyarázata, hogy szemléltető, közvetlen leírásai mentek minden száraz tudálékosságtól és nagyképűségtől. Írásmódja olyan világos és magyaros, hogy oktató könyve egyszerűen szórakoztató is.

Az oktató irányszat különben nem csupán a méhessel kapcsolatba jutó állatfajok életmódjának s esetleges kártevésüknek megismertetésére korlátozódik, hanem kiterjed a védekezés módjára is. Úgyhogy akárhányszor szinte meglepően gyakorlatias érzékkel adott tanácsainak az olvasó valóban hasznát veheti.

Dicséret illeti a mű képanyagát is. A szövegek közti rajzok vázlatosságuk ellenére tetszetősek, világosak és izléesek. A tizenhat táblán nagyon ügyesen összeválogatott képek pedig nemcsak tanulságosak és kiváló tudományos bizonyító anyagok, hanem mint fényképek is pompásak.

Gaál István

Lestyán Sándor: *Gróf Sándor Móric az ördöglovas.* 38 képpel. *Dr. Vajna és Bokor* kiadása, Budapest, 1942.

Az egy évvel ezelőtt megjelent és lapunkban ismertett »Kiskutya, nagykutya« című kedves könyve révén olvasóink előtt bizonyára igen rokonszenves szerzőnek ebből a legújabb könyvéből a jó öreg Buda száz-százhusz évvel ezelőtti életkörülményeinek hangulata árad felénk. Annak a világnak a hangulata, amikor a budai hegyvidékre szakadt nagy záporosó alkalmával az esővíz a Hűvösvölgy felől jövet a Vérmező — az akkori »Generáliskaszáló« — mentén még a nyitott »Ördögárok«-ban hömpölygött le a »Rácfürdő« irányában a Dunába, amikor a Várban a budai polgárok még a bolthajtások szobák vasrácsos kis ablakain át ijedeztek az »ördöglovas« megjelenésén. Volt is okuk a rémületre, hiszen *Gróf Sándor Móric* paripáján úgy száguldott végig a »macskaköves« utcákon, mint a fergeteg, csak úgy tréfából, fékezhetetlen virtusból átugratott embereken, szekereken, hintókon és nemcsak lóháton, hanem híres hatosfogatán is lépcsőkön fel s alá vágatott, illetve hajtott.

Sándor Móric gróf-ot korának szelleme, a magyar főurak rajongása a lovak iránt termelte ki... mondja a szerző. Tizenhatéves korában Bajnán szállt először nyeregbe és a jelenlevők nagy bámulatára mindjárt mint tökéletes lovas mutatkozott be. Tizenhétéves volt, amikor édesatyja meghalt. Az atyai gyámkodás alól felszabadulva, kedve szerint lovagolhatott, hajthatott és vadászhatott.

Lestyán Sándor erről a maga eredetiségében kiváló, érdekes magyar főúrról sok életrajzi adatot gyűjtött össze. »Ördöglovas«-nak Bécsben nevezték el, ahol szédítő vakmerőségéről, erőszakos természetéről köz-

ismert, de igazságszerető tulajdonsága miatt egyúttal közkedvelt személy volt. A jó budai nyárspolgárok pedig szájtátva bámulták, rettegtek tőle, nevével ijesztették a gyermekeket és messziről kitértek előle. Miként nem törődött lovainak származásával, s ha valahol megtetszett neki egy parasztló, nyomban megvette, éppúgy nem törődött a sportszerű loaglás szabályaival sem. Csak a ló képességei érdekelték és eleme a »kalandhajszolás, a rettenthetetlen akaratereővel párosult elszántság, a lehetetlenség megkísérlése« volt, nem kímélve sem a maga, sem lova testi épségét.

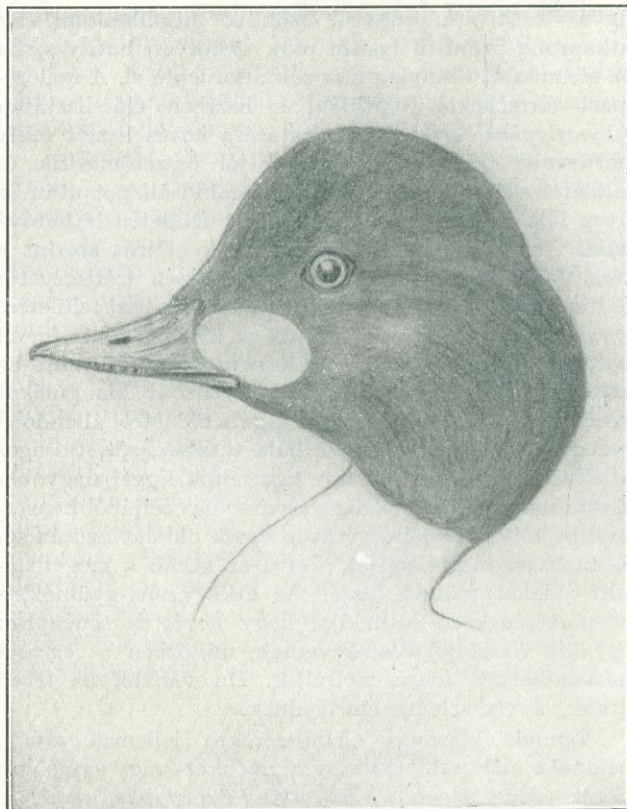
Egy szemtanú, *Johann Gottlieb Prestel*, müncheni festőművész képekben örökítette meg *Sándor Móric* hajmeresztő lovaskalandjait. Háromszáz ilyen festmény egybegyűjtve a nevezetes »Sándor album« — *Lestyán* szerint — az ősi magyar lovas-sport aranykönyve.

A gróf leánya, *néhai Metternich Paula hercegnő* emlékirataiból vett életrajzi adatok, tarka kis történetek és események ügyes csoportosításával és az említett festmények egy részének bemutatásával állított *Lestyán Sándor* szép emlékkövet a »legnagyobb magyar«, *Gróf Széchenyi István* kortársának és barátjának, az ördöglovas, »*Gróf Sándor Móric*, daliás alakjának.

Nadler Herbert

ÁLLATKERTI HÍREK

A kerceréce. Az északi vidékeken honos madarak ősszel rendszerint délre vonulnak. Egyes fajok hazánkat csapatosan keresik fel, más fajok viszont ritkábban, vagy csak igen elvétve jutnak el hozzánk. Téli vendégeink közül sokat fognak el az emberek és egy kis hányadék

A kerceréce feje. Szombath László ceruzarajza.

ajándékképpen állatkertünkbe kerül. A fáradt vándor-madarak a főváros közepén gyakran házak nyitott ablakain át tévednek be emberi lakásokba, néhapincékben, világítóudvarokban akadnak rájuk. A város környékén és vidéken baromfiudvarokban is megpihennek. Vadászoktól megsebzett példányokat is kapunk. Néha horoggal fogott madár is akad köztük. A nekünk ajándékba küldött madárfajok rendszerint minden évben ugyanazok. Ritkán kapunk évek hosszú során nem látott más fajokat is. Ez történt az elmúlt ősszel. November közepén ugyanis egy kercerécét küldtek be az állatkertnek. A réce dísztollazatban pompázó hibátlan példány. Ez a faj állatkertünkben eddig még nem volt látható. Bár az elmúlt tizenkét évben is kaptunk két esetben egy-egy példányt, de mind a kettő sérült volt és hamarosan elpusztult.

A kerceréce (*Clangula clangula L.*) zöldesen fénylő feje fekete. Háta feketén tarkázott, teste többi része hófehér. Lába narancssárga, szeme aranyásárga. Csőre kékesfekete, tövében feltűnő nagy fehér folt van.

A kerceréce hazája Európa, Ázsia és Amerika északi része. Főképpen a tundrákon fészkel, de néhol délebbre fekvő területeken is költ. Ősszel délre vonul és Afrika északi részéig, Indiáig, Mexikóig is eljut. Vízirovarokkal, apró rákokkal, kagylókkal, csigákkal, békákkal, halivadékkal és halikrával táplálkozik. Növényi anyagot keveset fogyaszt. Jól úszik, ügyesen bukik a víz színe alá. Táplálékát gyakran mélyen a vízben úszva szerzi meg.

Hazánkba általában novemberben érkezik, s amíg a vizek be nem fagynak, itt tartózkodik. A Duna budapesti szakaszán gyakran csapatosan tanyázik. Csodálatos dolog, hogy ez a tetszetős színezetű, bőbitásfejű réce igen ritkán kerül fogságba, pedig vizeinket sokszor nagy seregekbe verődve keresi fel.

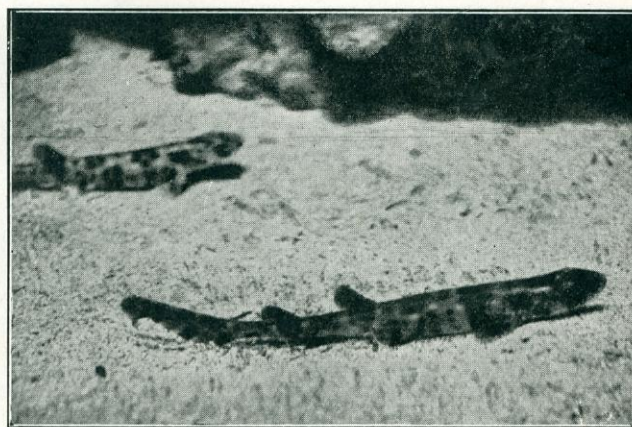
Kercerécénk jól megfér többi récénkkel. Kár, hogy a szép gácsér egyedül van. Talán tavasszal, északra vonulásuk idején, párja is akad.

Szombath

Párduc-cápióák. Az állatkerti akváriumban kikelt párduc- és macskacápióákról már több ízben emlékeztünk meg. A cápák tojásait a tengeriállatokkal együtt az Adriai-tengerből hoztuk. Most azonban a cápióákkal kapcsolatban igen érdekes eseményről számolunk be.

Az elmúlt évben a háború miatt a tengeri állatok szokásos szállítása elmaradt, ezért cápatojásokat sem kaptunk. Párduc-cápióáink mégis vannak. Ugyanis az akváriumban évek óta gondozott cápák nagy meglepetésünkre szaporodtak, ami az akváriumi kezelés szokatlan eredménye.

Párduc-cápaink első ízben 1940. december 25-én pároztak. Ettől az időponttól kezdve kéthetenként észleltük a párzást és négy esetet jegyeztünk fel. A legutóbbi párzást 1941. február 5-én figyeltük meg. Ekkor azonban a megtermékenyítés nem sikerült és ezután már csak éjszaka, vagy a kora hajnali órákban pároztak. A nőstény az első két tojást 1941. február 5-én, tehát az első párzást követő ötvenötödik napon tojta, a legutolsó kettőt pedig július 30-án találtuk. Összesen huszonkét

Az állatkerti akváriumban tenyésztett párduc-cápa.
Szombath László felvétele.

tojást tojt. Kettőt kivéve valamennyi tojás termékeny volt. A tojásokat külön medencében gondoztuk és tizenegy fióka szerencsésen ki is kelt. Az első két cápa-fióka augusztus 9-én, az utolsó pedig 1942. február 2-án bujt ki a tojásból.

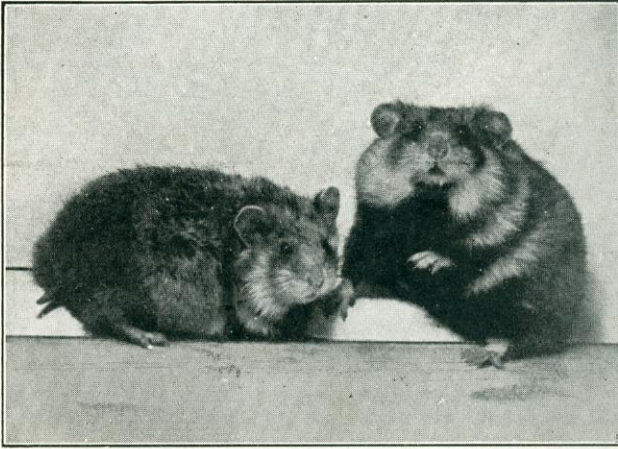
A tojásban a cápa fejlődése igen lassú. Langyos vízben rövidebb, hideg vízben hosszabb ideig tart. Akváriumban a legrövidebb idő százhatvanhárom, a leghosszabb — a hideg tél következtében — száznyolevanegy nap volt. A kis cápák akváriumunk 33-as számú medencéjében láthatók.

A párduc-cápa tojása hosszúkás-négyszögletes táskalakú. Négy sarkán szőlőkaecshoz hasonló hatvankilencven centiméter hosszú egy-egy rugalmas szála van. Ez a szál a tengerben lévő tárgyakon fennakad. A cápa a tárgyak körül úszik és tojását ily módon a tárgyakhoz erősíti. Akváriumunkban a cápa tojásait, minden esetben kettőt, egy-egy napon tojta. Két héttel később a szik tetején az ébrény mozgása már jól látható. A kis cápa fejlődésével arányosan a szik folyvást kisebb lesz. A fióka csak akkor bújik ki a tojásból, amikor a sziket teljesen felemésztette.

A kikelt cápák szülőikhez tökéletesen hasonlóak és kikelésük után rögtön élelmet kutatnak. Akváriumunkban apróra vagdalt hal- és húsdarabakkal tápláljuk őket.

Szombath

A hörcsög. Az Alföld közepesen kötött vidékén mindenütt megtaláljuk. Szép küllemű, körülbelül 25—30 centiméter hosszú állat, rövid, legfeljebb öt centiméter hosszú, gyéren szőrözött farokkal. Színe a hátán világos sárgásbarna, a hasa fekete, a fül mögött és a váll előtt sárga foltokkal. Színük azonban igen változó, sokszor egészen feketék, sőt a toroktájéknak megfelelőleg, ezenkívül a vállak előtt és mögött gyakran fehér foltokat is találunk. Állatkerti példányaink világos sárgásbarnák, a torkukon fehér folttal, amely foltok a lapocka elé is elhúzódnak. Az ősz elején ajándékba kaptuk őket. Az első napokban igen harciasan viselkedtek. Minden mozdulatot támadásnak vettek és felágaskodva, morogva, sőt fogaikat csattogtatva azonnal támadtak, amint közeledtünk feléjük. Fiatal, körülbelül három, háromévesfél

Hórcsögök. Szabó Ferenc dr. felvétele.

hónaposak lehettek. Állataink viselkedése a hidegebb időjárás beálltával megváltozott. Támadókedvük alábbhagyott. Szénából fészket készítettek maguknak és abban összegömbölyödve sokszor napokig mozdulatlanul feküdtek. Megfoghattuk őket anélkül, hogy különösebb módon ellenkeztek volna. Alvásszerű állapotuk azonban csak addig tartott, amíg férőhelyüket melegebb helyre nem tettük. A hőmérséklet emelkedésével visszatért elevenségük és mindtöbbet mozgolódtak férőhelyükön. Úgy látszik azonban, hogy alvásszerű állapotuk jó hatással volt rájuk, már nem voltak olyan vadak és csak akkor támadtak, ha ingereltük őket. Könnyen és hirtelen

Támadni készülő hórcsög. Szabó Ferenc dr. felvétele.

haragra lobbannak. Nem tagadják meg hórcsög természetüket. A fogságot megszokták, sőt ápolójukkal is bizonyos fokig megbarátkoztak. Eltűrik, hogy férőhelyüket kitakarítsa, sőt olykor-olykor meg is simogathatja őket, komolyabb barátkozásra azonban nem hajlandók. Egy-mással jó viszonyban vannak, sőt ragaszkodnak egymáshoz, mert amint az egyiket szerintük veszély fenyegeti, a másik segítségére siet és támadni kezd. Hogy ez az egymásiránti ragaszkodás meddig tart, nem tudjuk. A leírások szerint a hórcsög egyedülálló, mogorva állat, még fiait sem tűri sokáig maga mellett. A párok is csak a nász idején élnek együtt, utána különválnak. A szabadban egy-két méter mélységű, földalatti üregekben laknak, amelyeknek rendszerint két nyílásuk van. Egy függőleges bejáró és egy rézsútós kijáró folyosó. A lakókamra mellett még egy raktárhelyiséget is találunk, itt halmozza fel az állat a nyáron és ősszel a pofazacsokban összehordott takarmányt. A tél egy részét átalussza. Mivel meglehetősen sok gabonát hord össze, kártékony állat. Hasznát legfeljebb prémjével hoz. Bundáját a háború előtt barnára festve bélésárúnak dolgozták fel. Újabban azonban női bundákat is készítenek belőle. Bőrét Németországban dolgozzák fel. Hazánk egyes vidékeiről, így a Hajdúságból és a Barczáságból, ahol az állatok gyakrabban fordulnak elő, igen sok bőr kerül külföldre. A hazánkából kiszállított bőrök mennyisége egy félmilliónál is többet tesz ki évente. A hórcsög előfordul még Oroszországban, Németországban és Belgiumban is. Tulajdonképpen az ázsiai orosz síkságokról vándoroltak be hazánkba és a többi nyugati országokba.

Szabó Ferenc dr.

Az Állatkert ajándékozási. 1941. november, december és 1942. január hónapokban a következő ajándékok érkeztek az állatkertbe: Medla Gyulától egy őzbak; a Garamvölgyi cukorgyártól egy vadmacska; Szilágyi Lajostól egy farkas; Pohly Elemértől egy őzsuta; Hoitsy L. Páltól egy kuvasz; a M. kir. Földművelésügyi Minisztériumtól egy wallisi-kecske; Révész Gyulánétól egy mókus; Horti Lajostól és Hochholzer Gézától egy-egy mocsáriteknős; Kállay Tibortól egy kacagógerle; a »Latorca« gazdasági és ipari r.-t.-től egy galambászchéja; Csongrád vármegye közkörházától, Szentes, egy fehér-gólya; a Zeidl r.-t.-től egy kerceréce; Krajt Emilnétől egy vörösvércse; Boros Antaltól két erdeisikló; Péntes Imrétől egy szajkó és Lovass Jánostól egy komondor.

Az 1941. november, december és 1942. január hónapokban beérkezett ajándékokat ezúton is hálásan köszöni

az Állat- és Növénykert igazgatósága.

**Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.**

Budapest székesfőváros háziyomdója — 16611

Felelős vezető: Skriván Pál.